

MOŽEMO LI BEZ BOGA I BEZ DUŠE?

»Pax omnium rerum tranquillitas ordinis. Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio — Mir sviju stvari jest staloženost reda. Red je razmještaj jednakih i nejednakih stvari, koji svakoj daje svoje mjesto.«

(Sv. Augustin, De civ. Dei 19, 13)

Smisao našeg pitanja nije toliko taj, može li pojedinac u svojem posebnikom životu bez Boga i bez duše. Potrebno je do-
duše i korisno, da svaki pojedinac i u tom smislu odgovori na nj. Ipak tom pitanju današnji položaj čovječanstva kategorijski nameće širi smisao: Može li javni, narodni, državni i međunarodni život obastati, mogu li narodi, države, celo čovječanstvo biti zdravi uživajući mir i pobirući zlatne plodove blagostanja, a da ne vode računa o Bogu i o dostojanstvu ljudske osobe, što izvire iz čovjekove neumrle duše, te o njihovim pravima? Premda odgovor na to nije neovisan o rješenju prvog pitanja, ipak nam ga izravno daje i ovaj svjetski požar, kojega smo svjedoci, požar, što eto već šestu godinu proždire tolike tekovine uma i srдца.

Zaljulja li se sgrada mira u svojim temeljima, puknu li stožeri njezini, tad plane požar rata, da skine rđu s njih i da ih ponovno salije u čvrste podpornje, koji će nositi sgradu pokoja bolje od starih joj temelja. Rat se na koncu konca ipak uvijek vodi radi — mira! Si vis pacem, para bellum! Osigurati pojedincu, narodima, čovječanstvu mir — »tantum pacis bonum« — »toliko blago mira, rekao bi sv. Augustin, da se obično i u zemaljskim i prolaznim stvarima ništa radije ne sluša, ništa poželjnije ne žudi, ništa na posljedku bolje ne može naći«¹ — to je konačni cilj, to traženo opravdanje rata. Ali što to ruši sgradu mira? I koji su to stožeri njezini, što popucavši otvaraju širom vrata ratnom razsulu? Ili drugčije: Što diže sgradu mira? I na kojim to stožerima podignuta sigurno stoji? Eto pitanja, što ih svaki rat silom nameće čovječanstvu, a držimo, da nas zdrav razum i vjekovno iskustvo ljudskog roda, napose najnovijeg vremena i naših dana ovlašćuje, te smijemo i moramo odgovoriti: Dosljedna načelnost u dobru matj je i čuvarica mira, a beznačelnost i nedosljednost u dobrim načelima roditeljka je nemira. Kad velimo »u dobru«, tad mislimo time reći

¹ De civ. Dei 19, 11.

sve ono, što po Božjoj zamisli odgovara ljudskom stvoru i njegovoj prirodi; što se prema tome ne da ni zamisliti bez Boga i duše ni razstaviti od njih, te stoga vrijedi kako za pojedinca tako i za cijelo ljudsko društvo.

»Izkustvo ljudskog roda, napose izkustvo najnovijeg vremena i naših dana« daje nam kao svjedoka za našu tezu indukcija, provedena makar s nekoliko poteza, bilo u javnom bilo u posebnikom životu, analiza narodnih i društvenih te obiteljskih i osobnih prilika. Mi smo tik uoči ovoga rata pokušali tu indukciju, takovu analizu i provesti.² Ali još nam brže i jednostavnije pokazuje dedukcija, da samo poštivanje načela rađa i osigurava mir u svim bilo vremenskim bilo prostornim bilo društvenim slojevima čovječanstva. Jer, ako je u pravu sv. Augustin, kad određuje mir kao »staloženost reda« (»pax tranquillitas ordinis«), a red mu je opet »parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio — razmještaj u nečem jednakih, u nečem nejednakih stvari, koji daje svakoj svoje mjesto« ili drugčije »dispositio plurium secundum normam — razmještaj množiva prema nekom pravilu (načelu)«, odmah sledi i to, da mira ne može biti ondje, gdje nema načela. Jer načelo baš i jest ono, što određuje razmještaj množiva, o kojem se radi; u našem slučaju razmještaj svega, na što se može odnositi, vrijednosti, za kojima može ići djelovanje bilo pojedinca čovjeka bilo cijele kakove zajednice. Drugim riječima: mir kao staloženost reda traži, da svaka stvar dođe na svoje mjesto. Tako stvara »hierarhiju« t. j. razmještaj podređenih i nadređenih vrijednosti i stvorenu nastoji očuvati, a može je stvoriti i stvorenu sačuvati samo pomoću ideje, načela odnosno dosljedne načelnosti, koji oblikuju red te mu udaraju svoj pečat.

BEZ BOGA I

Iz svega rečenoga sledi, da nije svejedno, kakovu normu i kakovo načelo izaberemo, da nam stvori željeni poredak ili razmještaj. Sasvim će drugi, biti razmještaj, ako je ta ideja Bog, a sasvim drugi, ako je čovjek bez obzira na Boga; sasvim drugi, ako je pojedinac bez obzira na društvo, a opet sasvim drugi, ako je kolektiv bez obzira na pojedinca načelo mira i poredka. I što je sretnije odabrano to načelo, to će biti savršeniji poredak, to veća staloženost i to dublji, čvršći i stalniji mir. I stoga se svakom čovjeku, koji se ozbiljno brine bilo za vlastitu smirenost bilo za mir u ljudskom društvu, prije svega i nada sve nameće pitanje: Gdje je ta ideja, koja je to norma, što je valja metnuti kao temelj mira i reda u pojedinca čovjeka i u ljudsku zajednicu?

Možda te ideje i nije tako teško naći. Možda i za nju vrijedi ona sv. Pavla starim poganima: »... traže Boga, ne bi li Ga kako napipali ili našli, premda nije daleko ni od jednoga od nas, jer u

² Vidi »Život« 1939., str. 145-156.

Njemu živimo, mičemo se i jesmo, kao što i neki od vaših pjesnika rekose: Njegov smo i rod.«³ Jer red je zapravo ostvarena ideja te kao i ona diete ili barem unuče duha, njegova odlika i legitimacija, pa što više duha unosimo u neki poredak, to će biti i on i mir savršeniji i stalniji. Najsavršeniji red i najstalniji mir vladaju u Apsolutnom Duhu; što dakle više unesemo tog Apsolutnog Duha i Njegovih ideja u svoje ljudske donose, to će poredak u svijetu biti bolji, mir trajniji. Ili kako reče pred par godina jedan od vodećih državnika današnjega svijeta: »Samo kršćanska vjera, kojom čovjek spoznaje svoje veze s Bogom, daje pojedincu svijest njegova dostojanstva. Stoga poštuje i svojega bližnjega, a na tom se osniva sva ljudska kultura.« Zato ideja vodilica pravog poredka i nepokolebivi stožer mira ne može biti materializam, što na jednoj strani ne samo kod pojedinca nego i kod cijelih naroda slaže teško bogatstvo, dok na drugoj nema ni najpotrebnijega za život; ne može biti žed za uživanjem i za udobnošću, koja ne bi priuštila mjesta drugima, koja bježeći od žrtava pustoši naša sela i gradove te kao biela kuća donosi crnu smrt; ne može biti onaj nesretni, od našega modernog doba kanonizirani egoizam: »il sacro egoismo«, koji je konačno suradnik i saveznik sviju naopakih ideja, bez kojega ne bi mogle napried. Ta ideja vodilica i taj stožer može biti samo velika evanđeoska zapovied, što unosi Boga — Ljubav među ljude: Nemaj drugih bogova uz Mene! Ljubi Boga nada sve, a bližnjega radi Boga kao sama sebe!

Ta ideja vodilica reda u svijetu počela je sve to više izkrsavati pred očima današnjeg čovječanstva; taj stožer stao se sve to više nametati ljudima, koji i malko misle. Brojni znakovi propadanja i onih zadnjih ostataka stoljetne baštine, kršćanske kulture i civilizacije, pokrenuli su u najdubljoj dubljini duša pitanje, ne nosi li nas struja iz jednoga vrtloga zablude u drugi, a strašna stvarnost upravo sili na što brži odgovor. I pojedinci i narodi počeli su ozbiljnije razmišljati, da li je put, kojim čovječanstvo ide već kakovih sto pedeset godina, pravi ili nije. Je li onda čudo, da kraj svega, toga, što je u današnje doba stav prema načelima ponajviše upravo beznačelnost, ipak sve više probija glas: Vratimo se k načelima! Da pomalo i u javnosti padaju izjave, koje upravo nagoni pogodaaju, gdje je izvor prave načelnosti i stalnosti u dobru, gdje Ariadnina nit, koja će nas izvesti iz ovog nemirnoga kaosa, u koji smo zapali!

*

U predvečerje ovoga strašnog rata — a bilo to g. 1937.! — skupila je panamerička konferencija u Limi državnike i kulturne radnike iz 21 države i predjela Južne i Sjeverne Amerike, da ondje ozbiljno pretresu tegotna pitanja sadašnjice. I tko je slušao ili čitao govore tih ljudi, i nehotice se pitao, smije li vjerovati svojim

³ Dj. Ap. 17, 27. 28.

ušima: tu je sve govore prožimao duh kršćanske vjere i morala. Tako je otvarajući konferencije predsjednik Peru-a, general Benavides, zaželio razpravama milost od Boga, koji je vodio nastojanja američkih naroda, da osnuju slobodne države u duhu kršćanske slobode, što se osjeća zavisnom od vječnog Zakonodavca i Njemu odgovornom. Argentinski ministar vanjskih poslova, Cantilo opet izjavljuje, da španjolska Amerika želi danas više nego ikada slijediti katolički nauk te da stoga osuđuje sve političke nauke, koji bilo pod internacionalnim bilo pod nacionalnim geslom ruše moralni zakon i bratstvo u čovječanstva. Zastupnik UDA, poznati Cordel Hull, svraća pozornost na Božjega Sina, koji je učio, da trajni temelj društva nije gola sila nego duhovna snaga ideje, koja je jamstvo mira na osnovu pravde! I u tim tonovima šibala se prošlost i sadašnjost te otvarale perspektive za bolju budućnost. Bog, vječni Zakonodavac, odgovornost Bogu, moralni zakon, katolički nauk i kršćanski društveni ideali pa čak i milost Božja — to su motivi, koji se neprestano vraćali na panameričkoj konferenciji.

Ali što je sa starom Evropom? Nije li ona tvrdokorno i dosljedno uztrajna na starim putevima? Tako suditi bilo bi upravo nepravedno. Jer je i stara Evropa, koja je kršćanska načela učila Novi Sviet i na njegovo tlo presadila katolicizam, i sama počela javno moliti svoj pokajnički Credo, svoj: »Pater, peccavi!« Upravo je bilo paradoksnno gledati, s kakovim su poštovanjem i s kakovom ozbiljnošću primali svjetski državnici okružnice Pija XI., dok su zatočnici novoga poganstva i borbenog bezboštva proricali smrt katolicizmu te porugljivo poručivali rimskom biskupu, da je zadnji u toj službi! Koliko je ozbiljnih pokušaja korporacijskog uređenja ljudskog društva bilo ne samo kod katoličkih nego i kod nekatoličkih naroda? I mi smo doživjeli, da se pohod Chamberlaina, koji je odigrao tako odsudnu ulogu u današnjem ratu, kod Pija XI. komentirao i po najliberalnijim krugovima na pr. ovim riečima: »Ako se u svietu stvara široka moralna fronta protiv poganstva, koje se razpojasalo po Evropi, tad je to zasluga u prvom redu katoličke Crkve i njezina poglavara! U »Paris-Soir« mogla se opet čitati ovakova izjava: »Zar nije najodvažniji i najuztrajniji duhovni vođa na svietu starac, koji sjedi na papinskom prijestolju, i čija rieč izpunja cieli sviet te donosi utjehe i pali ufanje u svim dušama, koje su ožalošćene zbog savremenih poganskih nauka i njihova divljanja?« A 1938. izrekao je čak jedan Herriot u francuzkom parlamentu, u kojem je valida sjedište najviše zastupnika lože radikalnog smjera, ove rieči: »U vrijeme, kad je pravica na umoru, i kad su ugrožene tekovine staroga humanizma, evanđeoski nauk i rezultati čovječne filozofije, stoluje u Rimu starac, koji bdije nad tim najskuplijim vrednotama, i kojemu se klanjamo i divimo, kad obnavlja poruku velikih naba, zaštitnika svih napadanih i vrijeđanih te ljudskih prava! Nije li to javna izpovied Evrope, koja je napadala Crkvu i njezina glavara te vodila sustavnu borbu protiv njihova

»mračnjačtva«? Ali je kajanje došlo prekasno, da sprieči katastrofu, što se poput crne oblačine i kao sablastna avet već počela nadvijati nad obzorje dvadesetog vieka!

I zaigralo se krvavo kolo. I podigla se zaglušna ratna buka. Ali i kroz tu buku i u to vrzino kolo probija krik izpaćenih duša, vapaj unesrećenih naroda. Predsjednik finske vlade svršava svoj govor, što ga upravo svome narodu preko etera povodom sovjetsko-finskog ugovora o primirju, riečima: »Gospodine, nemoj nas ostaviti!«⁴ A sin kršne i prkosne Švice Vilim Röpke u nedavno izašloj knjizi »Civitas humana«⁵ iznosi odprilike ove refleksije: »Uređivanje odnosa među ljudima može se odvijati samo u a t m o s f e r i r e d a . Ali shvaćanje reda ne dovodi do obožavanja grube sile. A auktoret, koji nije moralne naravi, ne može uobće auktoritativno djelovati. Radi toga ne može ideja reda, sama po sebi, dati pravilno rješenje. Ideji reda mora se pridružiti ideja slobode. U kombinaciji ovih dviju ideja sadržani su svi izgledi čovječanstva za izlaz iz suvremene krize.« U navedenom izvještaju čitamo dalje, kako »Röpkeova knjiga«, koja je navodno pobudila pravu senzaciju u kulturnom svijetu, »pobuđuje na razmišljanje. Upućuje na tradicionalne europske vrijednosti... govori o onome, što bi trebalo biti najbliže današnjem čovjeku, koji se toliko udaljio od izvora svoje snage. Taj se čovjek udaljio od zemlje, razorio je obitelj, sklupčao se u gomilu, zaboravio na Boga. Röpke nastoji učiti puteve čovjeka, da bi ponovno našao samoga sebe... Civitas humana... je obuhvatni životni poredak, koji odgovara čovjeku primjerenom njegovim legitimnim potrebama i vječnim svojstvima... Opomena čovjeku, da se vrati onome, što je čovječno, humano.« I složiti ćemo se s recesentom, kad završava: »Jedno je sigurno: kakvi god bili oblici budućeg društva, oni se ne će održati, ako prije svega ne budu vodili računa o čovjeku kao ličnosti i o moralnom imperativu sveg društvenog kretanja... a to je vraćanje k čovječnosti i podvrgavanje kriterijima vječnog morala.«

Dok Röpke, a s njim donekle i njegov recesent oprezno i ponešto uvieno, eda ne bi zvonilo previše izazovno za uši djece dvadesetog vieka, upozoravaju na dva stožera mira: vječnog Boga i slobodnu ljudsku dušu, dotle jedan naš državnik jasno i otvoreno upozorava na ta dva stupa novog i zdravog poredka.⁶ Ne možemo si zakratiti, a da ne prenesemo ovamo barem nekoliko jedrih misli, što idu u okvir našega razmatranja: »Čudoredni čin, tako čitamo, sadrži u sebi dvie bitne oznake: razumnost čina... i slobodu djelovanja. Samo onaj čin ljudskog djelovanja, koji je slobodno i sviestno izveden te koji je u suglasju ili u protivnosti s pravilom života,

⁴ Por. »Spremnost« br. 137. o. g.

⁵ Por. »Spremnost« br. 137. o. g., izvještaj M. Magdića, iz kojega prenosimo navode u tekstu, ali misli izričemo sami. Knjiga sama izašla je u Zürichu 1944.

⁶ Vidi »Život« o. g., str. 81. sqq.

bit će dobar ili zao. Kako mi upoznajemo pravilo života. . . te odakle znamo, da ono postoji? To nam otkriva naš razum, koji gleda, razabire, sudi i nužno spoznaje. . . da u svijetu vlada zakon, koga je postavio i u dušu našu usadio Onaj, koji je sve stvorio i uredio odnos stvari u svemiru. . . Bog. Razum upoznaje taj zakon i sudi, koliko se i kako čin odnosi prema tomu vrhovnomu zakonu, koga je Bog postavio i usadio u našu dušu, svijest i savjest, a prema kojemu se sve usklađuje. Kao što su prirodni zakoni temelj tvarnog svijeta, tako je i zakon Božji temelj čudorednog života. . . Bez pretpostavke, da postoji Bog, vrhovni zakonodavac, ne možemo govoriti o čudorednosti, a još manje je tražiti. Kad čovjek prekine veze s Bogom, nema više one duhovne osovine, oko koje se okreće čeli njegov život, te pada strmoglavce povučen težinom svog egoizma u biedu svog ništavila. . . pravog čudoreda nema i ne može biti bez vjere. Danas svi proživljujemo krizu civilizacije i kulture i to zato, jer joj je predhodila kriza vjere, a s njom i kriza čudoreda. Sadašnje stanje čovječanstva jasno nam govori o tome. Uzrok svih nedaća suvremenog čovjeka leži u njegovom moralnom padu. O tome su danas svi na čistu. . . Sva društvena pokvarenost. . . plod čudorednog poimanja tako zvanog »modernog« čovjeka. Vjera je barometar, po komu možemo stalno suditi, kolika je čudoredna visina pojedinaca, a prema tome i naroda. To tvrdimo, jer činjenice to dokazuju. . . Zato je nužno, da se u hrvatskom narodu uzpostavi onaj vjerski život, koji mu je kroz stoljeća davao ogromnu moralnu snagu, da nije klonuo. . . Vjera u moralnom životu naroda igra veliku ulogu, koju ne može ništa zamieniti.«

Slušajući ove izjave ne možemo se oteti dojmu, da su izraz onoga, što danas najdublje obuzima ljude i čovječanstvo, koji pomalo dolaze k sebi vraćajući se k — Bogu! Pred nama se otvara perspektiva, što je vještačkim potezima svojega zlatnog pera riše sv. Augustin, kojega smo netom čuli, kako divno govori o miru. u istom djelu, u kojem govori o miru. On kaže: Ako ogledamo malo, što se od pamtivjeka zbiva u poviesti čovječanstva, možemo reći: »Dvie ljubavi podigoše dvie države: zemalisku (nizku) ljubav sebe, koja ide do prezira Božja, a nebesku (uzvišenu) ljubav Božja, koja ide do prezira sama sebe. Ona naizad samu sebe slavi, a ova se diči Gospodinom. Ona traži pohvalu kod ljudi, a ovoj je najveća pohvala Bog, svjedok savjesti. Ona oholo diže glavu svoju, a ova veli Bogu svojemu: »Slavo moja. Ti dižeš glavu moju!« Onom vlada pohlepa za vlašću kako u onih, koji niome vladaju, tako u onih naroda, koje si je podvrgla, dok u ovoj jedni drugima služe u ljubavi: kako poglavari zapoviedajući, tako podložnici slušajući. Ona liubi u svojim silnicima vlastitu snagu, dok ova govori Bogu svojemu: Ljubim Te, Bože, jakosti moja!«⁷

⁷ De civ. Dei 14, 28.

Kroz ljudsku svijest, kroz svijest naroda na očigled ovoga ob-
ćeg razsula, kojemu poviest nije zabilježila premca, i rata, koji je
jedinstven u poviesti čovječanstva, sve snažnije prolazi misao, da
je baš Bog, to neizmjereno i absolutno Biće, glavni, upravo jedini
stožer sreće i mira kako za pojedinca tako i za pojedine narode i
za cijelu veliku obitelj ljudskoga roda. Zar ne moramo ako ikada, a
ono ovdje reći: »Vox populi — vox Dei; glas naroda glas je Boga
samoga«? Ta gdje ćemo naći nepomični stožer, stanac kamen, te-
melj, što ga ne razoriše ni bure ni vjetrovi, ako ne u Bogu? Zar ni-
je imao pravo pjesnik, kad je rekao: »Stalna na tom svijetu samo
miena jest«, ili filozof, kad je klicao: »panta rrehei — sve prolazi«?
Ima li na ovom svijetu izpod nas ljudi, u nama samima ili nad nama
išta, što se ne bi mienjalo, što ne bi dolazilo i prolazilo? I stoga
uporišta, čvrstog uporišta zaista stalnog mira, na kojemu bi se zbi-
lja mogao staloziti red, nema ova biedna zemlja; na njoj nam sve
dovikuje kao nekoć sv. Augustinu: »Non nos, non nos, sed supra
nos — ne u nama, ne u nama, nego nad nama!«

★

Japanci imaju neku narodnu basnu, koja pripovieda ovo: Živ-
jele dvie žabe, jedna u Nangasakiju, a druga u Osaki, i nikada nisu
ostavljale svojeg zavičaja. Ali nekog dana obuze i jednu i drugu
neka čudna želja, da bi se popele na bilo, što razstavlja Nangasaki
i Osaku, pa da vide, kako je u Osaki odnosno u Nangasakiju. I po-
doše na put te se sastadoše baš na razmeđu. »Kamo ti uperi?« —
»Da vidim, kako je u Osaki. A ti?« — »Da vidim, kako je u Nanga-
sakiju!« — »Baš dobro! Možda bismo mogle uštediti daljni put.
Znaš, što! Oduprimo se nogama, da se moćnemo uzpraviti, pa da
ja vidim, kako je kod tebe u Osaki, a ti da vidiš, kako je kod mene
u Nangasakiju.« Smišljeno, učinjeno! Životinje se uzorave, odupre
se jedna o drugu i stanu gledati, ali se zaboraviše okrenuti i tako
vidje svaka svoj grad. »Ah, baš je dobro, da se nisam badava dalje
mučila; ta u Osaki je baš kao i u Nangasakiju!« — »Imaš pravo; u
Nangasakiju je baš kao u Osaki!« I zadovoljne krenuše svaka svo-
joj kući.

Kolikogod se ta basna zadovoljno svršava, toliko se u njoj
krije velika tragika. I čovjek, za kojeg je i skrojena basna, ima ta-
kav biedni horizont; i čovjeku kao da su oči na leđima: on lakše
pregledava ono, što je za njim, što je prošlo, negoli budućnost, ko-
ja je pred njim. Ali je fatalno kod toga to, što je svaki čovjek u
središtu ne samo svojega vidnog nego i duševnog horizonta. On je
sviet, koji se neprestano vrti u krugu oko sama sebe. I, ako se sva-
ki čovjek samo oko sebe vrti, mora dolaziti do neprestanih sudara
i sukoba. Ako pojedinac smatra sebe suncem i središtem svieta, ko-
jemu treba sve da teži i da se oko njega vrti; ako pojedini stalež
smatra sebe takovim suncem i središtem; ako pojedina rasa ili po-
jedini narod smatra sebe izabranim narodom ili i opet takovim sun-

cem i središtem, tada mora doći do sudara i do sukoba, mora doći do siećenja pojedinih krugova, u kojih centrima stoje bilo pojedinci bilo pojedini staleži i društveni slojevi bilo pojedine rase i narodi. Hoćemo li izbjeći sudare, karambole i sukobe, hoćemo li u tom ko-mešanju »tranquillitatem ordinis — staloženost reda«, tad treba da sve to: i pojedinci i pojedini staleži i pojedini društveni slojevi i rase i narodi prestanu aspirirati na to, te budu sunca, oko kojih se sve mora vrtjeti, i moraju se zadovoljiti time, te budu planetima, što će se u koncentričnim krivuljama, koje određuje vječni Božji zakon, kretati oko zajedničkog središta, žarišta i sunca, kojega će svjetlo slave odsievati svi — oko Boga! Oko Boga, koji sve pokreće, ali sam miruje; oko Boga, koji ima malo drugačiji horizont negoli i pojedinac i bilo koje ljudsko udruženje; oko Boga, koji je sposoban dati i pojedincu i zajednicama malo drugačiji vidik i pogled, negoli ih ima itko od ljudi!

Tako onda Bog po Svojem vječnom zakonu postaje onom idejom i onim pravilom, koji stvaraju red i poredak, koji normiraju sve, koji daju svakoj stvari svoje mjesto u ljestvici vrijednosti. Tako je onda i omogućen i osiguran red — »dispositio plurium secundum normam — razmještaj mnoštva prema jednom stalnom pravilu«.

Ali da Bog zaista bude takovom normom, ne može sadržaj pojma o Njemu biti prepušten ukusu i želji ili subjektivizmu pojedinčevu; ne može biti svejedno, da li je »Bog stvorio čovjeka« ili »čovjek Boga«. Jer to prepuštati ukusu i želji pojedinčevoj, subjektivizmu njegovu, znači samo maskirati povlačenje centra ipak u vlastiti krug, znači ipak htjeti igrati ulogu sunca i ne zadovoljiti se mjestom planeta; znači odreći se nepomičnog stožera, jedinstvenog pravila z a s v e, koje je jedino sposobno stvoriti red i staloženost reda — mir; znači ne lišiti se uzke rasne, staleške ili individualne perspektive te dosljedno neminovno dovoditi do sraza, do neizbježnih kolizija i karambola. Jer odakle stalnost reda, ako pravilo toga reda neprestano pliva i tone na nestalnim valovima ideja od jednog dana, što ih diže vjetar pojedinčeve ili kolektivne ograničenosti i strastvenosti?

I stoga je samo dosljedno, kad su ozbiljni glasovi, što smo ih netom slušali, porušili oltare subjektivnosti, na kojima se može prinositi kád raznim lažnim božanstvima: egoizmu pojedinačkom, staležkom, nacionalnom i rasnom, te tražili, da se podigne oltar jednome Bogu živomu i pravomu, Bogu objave i Evandelja, Bogu po drugiput na svijetu Nepoznatome! Nisu ti glasovi ostavljali ukusu pojedinčevu, kakova će si izabrati Boga; ta to bi značilo i opet otvoriti vrata naših hramova onoj sebičnosti, koja ide do prezira Boga i Njegova vječnog zakona; koja se uznosi nad sve, što se zove Bog! Nisu dali, da Bog bude konfiniran horizontom pojedinca čovjeka ili horizontom pojedinog staleža, pojedinoga naroda. Jer takav bog nije sposoban usrećiti čovječanstvo, nije kadar srediti prilike u svijetu, nije sposoban dati mir, što ga sviet dati ne može, riečju: takav bog nije Bog! Bog, pravi Bog, živi Bog mora biti

otac sviju, ljubitelj sviju, mora voditi brigu za sve, što ih je stvorio na Svoju sliku i priliku; mora vidjeti dalje i šire od nas sviju. On ne smije sjedjeti na prijestolju kakove osobne konfesije ili kakove nacionalne crkve, ne — on mora biti isti, jednak, za jednički svima; On mora biti jedan »kath' helen ten oikumenen«, mora biti Bog objave, katolički!

★

Baš zato se oči sviju, koji ih još hoće upotriebiti, da njima gledaju, dandanas svraćaju na jednu, svetu, katoličku i apostolsku Crkvu, i mi se katolici time ponosimo. Jer u njoj se nalazi auktoritet, koji nam treba, auktoritet, koji nam jasno i određeno kazuje, tko je i što je taj jedan jedini Bog i Njegov zakon, taj bezuvjetno potrebni temelj i stožer ljudi dostojna života već na ovoj zemlji. Ona je baš stoga, što posjeduje taj auktoritet i što ga tako neustrajljivo i požrtvovno nosi već kroz devetnaest vjekova, pa i kroz naš dvadeseti viek, neprocjenljivo blago za pojedinca, koji traži mir, za pojedine staleže, za sve narode i za sve rase. Ona je izpunjenje davne želje za auktoritetom, koji će nam biti sigurnim vodičem između klanaca zabluda, sigurnim provodičem i markacijom u visove istine, za kojima je od izkona čeznuo ljudski duh. Ponajbolji umovi staroga svijeta progovaraju na usta Platonova, kad ovaj konstatira, da je u zadnjim, osnovnim pitanjima »sigurno znanje u sadašnjem životu ili nemoguće ili vrlo teška stvar.« Stoga da čovjeku ne preostaje drugo nego ili se upirati na manje više labavo ljudsko mnjenje ili dobiti nešto sigurno odozgora, s neba objavljeno: »Jer treba (čovjeku u najgorem slučaju!) prihvatiti od ljudskih mišljenja najbolje i najprokušanije pa se dati njime kroz ovaj život pun opasnosti nositi kao na ladici, osim ako bi tko god mogao kroza nj proći sigurnije i neopasnije na čvršćem brodu kakove Božje objave (logou theiou tinos).« A jednako kao u Fedonu⁸ javlja se »anima naturaliter christiana« i u Alkibiadu⁹ kad Alkibiadu na Sokratovu rieč: »pošten je i pravedan onaj, tko zna, što treba činiti i kako govoriti i s bogovima i s ljudima«, provaljuje na usta želja: »Kad će dakle doći to vrijeme, Sokrate, i tko će nas poučiti? Ja bih veoma rado vidio toga čovjeka, kakav je!«

Baš ta neobična okolnost, da je, kako svjedoči glas naših dana, što se ori s Petrove pećine, i odjek njegov, što ozvanja i kršćanskim i nekršćanskim svijetom, katolička Crkva jedina uztrajno i dosljedno ne obazirući se ni desno ni lievo u obćoj zbrci pojmova o dostojanstvu ljudske osobe, o smislu i svrsi čovjekova života, o svetosti i nepovredljivosti ženitbenog veza; o bračnoj čistoći, o pravu i dužnosti rađati i odgajati djecu, u obćem kaosu ideja o društvenim pravima i dužnostima, o vriednosti nacije i rase, o značenju državne zajednice i vlasti, uvijek dostojanstveno i mirno, jasno i glasno dava-

⁸ Faidon 85 D.

⁹ Alkib. Deut. 150 B-D.

la i daje nepobitna načela; baš ta neobična okolnost pokazuje nam, da se Bog, taj nepomični stožer, u obćem kataklizmu, mora davati ljudima onako kao u Crkvi katoličkoj. Jer jedino za nju i za njezino autentičko učiteljstvo ne vrijedi obće pravilo, što se izpunjava neprestano kako na pojedincu čovjeku tako i na ljudskim zajednicama, kakogod se one drugčije zvale, pravilo, što ga je formulirao već Pavao iz Tarza, kad je rekao: »Budući da pogani niesu Boga častili kao Boga niti Mu bili zahvalni, premda su Ga znali, izgubiše se u mislima svojim i potavnje ludo srdce njihovo. I dok su govorili, da su mudri, postadoše lude te zamieniše slavu nerazpadljivog Boga sa slikom razpadljiva čovjeka i ptica i četveronožaca i gmazova.«¹⁰ To je obći zakon, što ga svaki pojedinac može potvrditi iz svojega vlastita žalostna izkustva bilo sa samim sobom bilo s drugim ljudima: ako ne ćeš povući konsekvencija iz spoznate istine, niesi je vrijedan te ćeš je prije ili kasnije izgubiti. Zakon, kojega je konkretizacija i naše moderno doba sa svojim kaosom ideja, zbrkom pojmova. Tko ne postupa s Istinom, kako Ona to zavrieduje, nije Nje dostojan; tu vrijedi ona Sina Božjega:¹¹ »Nolite dare sanctum canibus neque mittatis margaritas... ante porcos — Ne dajte svetinje psima i ne bacajte bisera... pred svinje!« Makar i katolička Crkva bila društvo slabih ljudi; makar se i u njoj ljudske mane, ljudsko praktično nepoštivanje načela znali tu i tamo popeti čak i na sâm papinski priesto, ako Istina ipak nije Crkve ni za čas ostavila; ta »paklenska vrata« ljudske ograničenosti i zlobe »nisu je mogla nikada nadvladati«, pa makar bujica zabluda rušila pred sobom sve na svijetu, kaos ideja i zbrka misli pokapali sve pod sobom. Jer sporadičke nevjere i nepažnje prema Istini nisu je nikad zablatile kao cjelinu. Crkva katolička pokazuje nam se tako povezana s Bogom, s Istinom, s Naćelom, s tim jedinim mirnim i sigurnim stožerom čovječanstva, da je sama postala vidljivim izražajem Njegovim, stožerom, kojemu se divi i klanja ljudski duh, barem u svietlijim svojim časovima. Postala je normom, koja sigurno i jasno definira (određuje) vrijednost stvari i daje svakoj svoje mjesto. U katolicizmu mora djelovati neki metafizički faktor, što nam ga razotkriva objava!

BEZ DUŠE!

»*Pax animae rationalis, ordinata cognitionis actionisque consensus — mir razumne duše sredeni je sklad spoznaje i djelovanja.*«

(Sv. Augustin, De civ. Dei 19, 13)

Imamo li ovo, što smo dosele izveli, pred očima, shvatit ćemo divni sadržaj onih rieči sv. Pisma:¹² »Dixit insipiens in corde suo:

¹⁰ Rim. 1, 21-3.

¹¹ Mt 7, 6.

¹² Ps 13, 1.

non est Deus — samo luda govori u srcu svojem: nema Boga«! Razumjet ćemo rječ iste sv. knjige:¹³ »Non est pax impiis — nema mira za bezbožnike«! Razumjet i to, što znači, kad čovječanstvu dolazi poruka sa Sinaja:¹⁴ »Ja sam Gospodin Bog tvoj (jedan jedini, za sve isti); nemaj drugih bogova uz mene«; razumjet i Kristove riječi:¹⁵ »Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim« i¹⁶ »Gospodinu Bogu svojemu se klanjaj i Njemu jedinome služi« te napokon:¹⁷ »Ako brat tvoj ne posluša Crkve, neka ti bude kao neznabožac i carinik«! Mi smo tako dobili odgovor na pitanje: Gdje su izvori, iz kojih se mogu crpsti načela dostojna toga imena, gdje su stožeri mira? Izvor načela, stožer mira samo je jedan — Onaj, koji vječno miruje, koji je sâm »requies aeterna — vječni Mir«, što ga želimo svojim dragim pokojnicima. Ali ne kao mrtva jednodnevna ideja, koju rađa subjektivizam pojedinaca, nego kao živi i pravi Bog, koji dolazi pred nas konkretno kao Bog objave, kao Bog, koji je nekoć vidljivo stanovao s nama na zemlji, a sada je udario u našoj sredini svoj šator — Crkvu, u kojoj stanuje nevidljiv doduše osobno, ali vidljiv svojim kontaktom s dušama, vidljiv svojim plodovima.

Odgovorili smo na prvo, pa nam se sada kod gradnje nove i trajnije sgrade mira nameće drugo pitanje: kakav je bio osvajalački put nemira i beznačelnosti? Od zajednice k pojedincu, iz javnog života u posebnički, ili obratno: od pojedinca k zajednici, iz privatnoga u javni život? Jer istim će se putem morati vraćati i mir u našu sredinu, morat će poći na svoj osvajalački put. To drugim riječima znači: valja li nam udariti preko zajednice ili preko pojedinca čovjeka, posebničkim ili javnim životom, ako Bog ima biti stožerom mira, biti načelom, uzidanim u temelje ljudskoga života, normom, koja će metati svaku stvar na svoje mjesto? Na to nam je pitanje sada odgovoriti!

★

Već i sasvim površni pogled na zbivanje u svijetu, u ljudskom društvu, nameat će nam misao, da je naše pitanje previše ekskluzivno, da je naša dilema previše zaoštrena. Put mira i nemira nije ravna linija, nije pravac, koji bi spajao bilo pojedinca s društvom bilo društvo s pojedincem. Ona je krivulja, spiralna krivulja, što vodi od pojedinca do društva pa opet od društva do pojedinca. Spirala, a ne krug, jer bi kao krug mogla biti samo circulus vitiosus, tako da je opravdano pitanje: gdje se počinje taj put pobjede ili poraza za mir i načelo: kod pojedinca ili kod društva, u posebničkom ili u javnom životu? Analogan je to slučaj s onom ina-

¹³ Iz. 57, 21.

¹⁴ Izl. 20, 2. 3.

¹⁵ Pon. zak. 6, 5.

¹⁶ Mt 4, 10.

¹⁷ Mt 18, 17.

ćicom marksizma, prema kojoj materija upravlja idejnim svijetom, a ovaj opet materijom. Takav odgovor može biti pokušaj maskirati čistokrvni materializam, ali se njime ne može izbjeći pitanje, koje ipak onda ostaje bez odgovora: što je konačno prije: materija ili duh? Primat materije ili duha? Što potječe od čega: duh od materije ili materija od duha?

Na pitanje dakle, gdje se konačno počinje put pobjede ili poraza za mir: kod pojedinca ili kod zajednice, možemo odgovoriti bez okolišanja. Zar da je na to pitanje uistinu tako teško odgovoriti, kao što bi se moglo činiti na očigled onih bezkrajnih napora, što ih znaju ljudi pojedinci često ulagati tražeći odgovor ili pokušavajući naći rješenje? Dosta je već samo uzeti u obzir, da sva vrijednost, sve specifičko obilježje ljudskog društva potječe in ultima linea od dostojanstva čovjeka pojedinca, odatle, što ga sačinjavaju ljudske osobe. Ako se zajednica ljudi razlikuje i mora razlikovati od krda ovaca, tad je to zato, jer se radi o skupu razumnih bića, a ne o čoporu nerazumnih životinja. I iskustvo pokazuje, da vrijednost ljudskog društva i ljudske zajednice to više raste, što je u nje više iztaknutih pojedinaca, što se može s više velikana ponositi. A pokazuje i to, da se specifički ljudsko svojstvo — razumnost uvijek savršenije očituje u čovjeka kao pojedinca negoli u masi, u koje, kako pokazuje psihologija masa, rado prevladava iracionalno, instinktivno, emocijsko na račun razumnoća. Tko napokon upotrebljava načelo nelojalno kao fasadu, a tko ga opet lojalno uzidava u temelje ljudskog života, ako ne ljudski duh, koji se nalazi u pojedinca? Tko je sposoban načelo shvatiti i prihvatiti, ako ne duh, što stanuje u pojedincima?

Na ustima mnogih zamire tjeskobno pitanje: što će to biti? Kamo brođimo? Imajući pred očima netom rečeno s obzirom na odnos pojedinca i društva nije tako teško odgovoriti na to pitanje, iako nam sadržaj odgovora ne mora biti posve pristupačan i jasan. Sjutra će biti u ljudskom društvu, u ljudskoj zajednici ono, što je danas u pojedinim dušama, u milijunima onih, koji kao pojedinci ne mogu tako doći do izražaja, ne mogu nametati svoje volje i želje drugima, te u nekolicini onih, koji to mogu. Servatis servandis smijemo reći i to: sjutrašnja Hrvatska bit će ono, što danas nose u dušama oni njezini sinovi, koji će njome sjutra upravljati! Jer sve, što god potresa ljudskim društvom danas, potresalo je jednom i još uvijek potresa pojedincima; ljudska poviest samo je projekcija onoga, što se odigrava u ljudskim dušama, u ljudskim srcima; to je realnost, ali prošla kroz prizmu čovjekova duševnoga gledanja i osjećanja. Odatle ona posve izpravna konstatacija, što smo je zabilježili gore: »Danas proživljujemo krizu civilizacije i kulture i to zato, jer joj je predhodila kriza vjere, a s njom i kriza ćudoređa. . . Uzrok svih nedaća suvremenog čovjeka leži u njegovom moralnom padu. . . Sve ekonomske i društvene razlike¹⁸ i sva društvena po-

¹⁸ Imaju se razumjeti nezdrave ekonomijske i društvene razlike, kojima je izvor u gaženju zakona pravde i ljubavi.

kvarenost jesu plod čudorednog poimanja i djelovanja tako zvanog »modernog« čovjeka.«

Ako smo iskreni prema samima sebi, ne moramo li priznati, da nigdje i nikada ne proživljavamo onu bezsmrtnu riječ Sina Božjega: »Veritas liberabit vos — istina će vas osloboditi«,¹⁹ ona će biti vaš izbavitelj, kao u vlastitoj nutrinji? Gdje tako upravo pipamo, da je lojalnost prema načelima izvor mira i reda i sredenosti, a nelojalnost prema njima izvor nereda i nemira, kao u svjedočanstvu vlastite savjesti? Svi znamo, što znači ona Ovidijeva: »Video meliora proboque, deteriora sequor — Vidim, što je bolje, i odobravam, ali ipak idem za gorim«. U nama se vodi rat, a vode ga viši, razumni, i niži, nerazumni čovjek: viši kao »amor Dei usque ad contemptum sui — ljubav Boga do prezira svoga« traži Boga nada sve, a niži kao »amor sui usque ad contemptum Dei — ljubav svoga do prezira Boga« veli: budi ti taj bog; viši traži da se prizna suverenost istine i moralnog zakona, a niži veli: budi sam mjerilom istine i zakona, »panton gar hrematon metron ho anthropos«; viši traži, da se prema uvjerenju i živi, da praksa ide za teorijom, a niži traži kompromise i fasade, trguje s vrednotama i sili teoriju da sliedi praksu, riečju: već tu, u našoj vlastitoj nutrinji »podigoše grada dva ljubavi dvie«... I odatle, iz tih »mostobrana« ljudskih duša baca se, projicira se u sviet rat, koji se u njima vodi s borbama i pobjedama, pa vani u svietu raste do strašnih, neslućenih dimenzija, zarobljuje sve te prenosi nemir i nered iz pojedinca u ciele ljudsku zajednicu. Ne dokazuje li vlastito iskustvo onoga, što tako krepko veli sv. Jakob Apostol:²⁰ »Odakle ratovi i odakle borbe među vama? Zar ne otuda, od naslada vaših, koje vojuju u vašim udima? Želite i nemate, ubijate i zavidite i ne možete postići« Ne svjedoči li nam vlastito iskustvo, kako nam je odmah teže gledati i druge, koji se drže načela i reda, ako ih se sami ne držimo; kako su nam nepodnosljivi propovjednici istine, ako prema njoj nismo lojalni?

*

Naša duša dakle, pojedinčeva nutrinja jest polazna točka na osvajalačkom putu kako mira i reda tako i nereda i nemira. Ako u njoj vlada »ordinata cognitionis actionisque consensio — sredeni sklad spoznaje i djelovanja«, t. j. takav sklad, da spoznaja vodi, a djelovanje da sliedi — ili drugim riečima »pax animae rationalis — mir razumne duše«, tad će biti stožerom ili kulom mira; akoli u njoj djelovanje vodi spoznaju ili barem ne sliedi spoznaje, bit će stožerom i kulom nemira, iz koje će nemir osvajati sviet. Iz svega je onda očito, da Bog hoće da bude stožerom mira, da bude načelom, uzidanim u temelje ljudskoga života, normom, koja će metati svaku stvar na svoje mjesto, preko pojedinca čovjeka najprije u

¹⁹ Iv. 8, 32.

²⁰ Jak. 4, 1. 2.

posebničkom, a onda u javnom životu, da se mir spiralnom krivuljom penje sve to više, da zona mira bude što dublja kako u pojedinaca tako i u društvu!

»Dakle i opet ono stereotipno: valja najprije vjerski i moralno preporoditi pojedince, pa će tako biti preporođeno i društvo!« dobacit će odnekuda zlovoljan glas. »Ako nemate nikakova boljeg rješenja, onda... Jer na koncu konca, što je pojedinac, koji živi za načela, u ovom oceanu, moru, kojim struje sasvim druge struje?«

Polako prijatelju! Kaplja u oceanu! Dobro, ostanimo kod te slike! A od čega se sastoji cijeli ocean? I što bude veći broj onih kapljica, koje budu znale sačuvati svoj mir, to će veći dio oceana mirovati, zar ne? Ali, veliš mi, tko će to dočekati? Tko će to dočekati? Odgovaram: Ti osobno! Za se osobno!

Da me razumiješ, dopusti, da upotriebim jednu sliku iz još sitnijega svijeta, negoli je i sama kapljica vode. Zadimo u njezinu nutrinju tamo do molekula i atoma! Uzmi atom kisika! Znaš, kako je teško razbiti, recimo, jezgru takova atoma; kako je potrebna do smiešnosti golema energija za to, da čovjek uspješno pride tom malome stvorenju i da s njim obračuna! Neka bući more, neka bjesne valovi, ta se jezgra ne da, taj se atom ne da iz staloznosti svojega reda, iz svojega mira; taj atomski svijet i posred obće uzburkanosti sledi svoje vlastite zakone, provodi svoju samostalnu eksistenciju, koja prkosi tolikim silama. Sad me razumiješ, što želim reći: Ti moraš doći do takova relativno samostalna života u redu i miru, kojih nikakova sila, nikakove neprilike ne mogu oteti...

Rekao sam, da je upravo smiešno, kolika je energija potrebna za to, da čovjek obračuna, da razbije ovako sitnu stvarcu kaošto je atomska jezgra, koje si u njezinim dimenzijama ne možemo niti predočiti! Da, smiešno se to čini nama zbog naše ograničenosti, koja baš zbog toga, što je ograničena, mora praviti i u svojoj spoznaji i u svojoj brizi i ljubavi razliku između velikoga i malenoga. Ali nije tako s neizmjernom Spoznajom, s neizmjernom Ljubavi, s kojom je u omjeru i veliko i malo jednako ništici! Kad Ona pride poslu, tad radi tako, da se i u najmanjem, i u najnevažnijem odsievaju Njezine dimenzije... Gdje god se Ona nađe, gdje god Ona bez smetanja stvorene slobode gospodari, tamo se javlja »tranquillitas ordinis — stalnost i staloznost reda«, tamo se javljaju sigurnost i mir!

Jest, brate i prijatelju! I Ti i ja samo smo sitne kapljice u oceanu čovječanstva, samo sitni atomi u velikom svijetu, u makrokosmu. Pa ipak kraj sve svoje sićušnosti još smo uvijek tako veliki, tako samostalne eksistencije, posve neovisne zapravo od svega toga oceana, od svega toga velikoga svijeta! Jer, nije li istina, da kraj svega toga, što se nalazimo u tom moru, mi ipak svaki nosimo osobni teret, osobno breme životnog zadatka; da svaki od nas ulazi u ovaj život na svoja individualna vrata, koja se samo jednom, samo za nj osobno otvaraju, da svaki od nas odilazi s ovoga svijeta i opet

na svoja vlastita vrata, koja se za njim zatvaraju tako, da nitko više ne može na ta vrata za njim? Svaki od nas nosi u sebi svoj mikrokosmos s vlastitim mukama i radostima, s vlastitim uspjesima i neuspjesima, s vlastitim smislom i bezsmislom. . .

Recimo dakle, da uobće više nije moguće, da dođe u ljudskom društvu do reda i mira — ali gdje je taj, koji bi se to usudio tvrditi! —; recimo, da je takav momenat, te ne bi ni smjelo biti mira, koji bez pravde ne zaslužuje divnog imena dara Božjega — ta »opus iustitiae pax: mir je diete pravde«! —, pa neka dođe vihor i neka šiba valove, neka vitla po zraku kapljice, zar Tebi u tim prilikama nije potreban mir, potrebniji negoli ikada? Nije li potrebno, da ga Ti uvedeš u svoju nutrinju i povežeš s njome tako, da ih ništa više razstaviti ne može? Zar nije potrebno, da Tvoja nutrinja bude stožerom mira barem za Te, ako već ne može za ostale?

Zar je to uobće moguće, pitat ćeš možda začuđeno. Ali Ti odgovaram: nisi li nigda sreo u svojem životu dušu, punu Boga, smirenu u Bogu te opazio, kako oko sebe širi smirenost, i kako nemir ne može provaliti u tvrđavu njezine nutrinje, jer je umrla sebi, da živi Bogu. . ? Nisi li na mahove osjetio, kako Ti posred svih i najvećih čudesa moderne tehnike prosto iznudiše najdublje poštovanje i neku kao nostalgiju za izgubljenim biserom dostojanstvo ljudske ličnosti, koja se ponajviše to jače iskri, što je priprostija i što joj je nosilac na društvenoj ljestvici niže, po društvenom položaju zaboravljeniji? Nisi li u časovima vlastite uznemirenosti pomislio na nju, na takovu dušu, zaželio joj se povjeriti, ne bi li malo balzama kanula i u Tvoju dušu? Nisi li u takovim časovima upravo pipao, kako ljudska duša bitno pridonosi smirenosti ili uznemirenosti svijeta, kako je ili ljubki zaton, u kojem se smiruju i najbjesniji valovi i postaju kao tiha jagnjad, ili je kao one Odisejeve mješine, iz koje neobuzdani vjetrovi neprestano priete, da ili poremete staloženost i mir u svijetu ili pojačavaju u njoj buru i oluju, ako u njemu već bjesne?

Jest, moguće je! Moguće je, da ljudska duša ostane skrovištem i tvrđavom mira i posred najveće oluje u svijetu. Štoviše! Do smirenja oluje u svijetu i do stalnosti mira u njemu može doći samo onda, ako u dušama zavlada i vlada mir. Jest moguće je! Treba samo, da u takovoj duši sjedi na prijestolju Bog! Da On bude stožerom, oko kojega će se sve u njoj kretati. Da On bude normom, koja će sve normirati: niže podlažati višem, Božjemu stvoreno, duhovnome materialno. Da On bude temeljem, na kojem će sve graditi, žarištem, u koje će okupljati svu snagu uma i srca, prizmom, kroz koju će sve gledati. Takova onda duša zna, što je »mir, što ga svet dati ne može«; takova je duša čula i razumjela rieči Kristove:²¹ »Mir svoj dajem vam, mir svoj ostavljam vam; ne dajem ga kao što svet daje. . . !« Ali takovoj duši nije Bog produkt subjektivnih

²¹ Iv. 14, 27.

---

prohtjeva i ukusa niti neka daleka abstrakcija nego živa Ideja, što je proživljava konkretno u sebi onako, kako Je opisuje u svojem nauku Crkva Božja, Crkva katolička.

Prijatelj! Možda Ti još malko tajanstveno i donekle nerazumljivo zvone ove rieči. Pa ipak se u njima krije tajna mira, mira kako za pojedinca tako i za cijelu obitelj čovječanstva. Pa ipak su samo one slavluk, izpod kojega mogu mir i red proći u triumu bilo kao pobjednici bilo kao zarobljenici. I prolazili su, ima već više stoljeća, barem u Evropi neprestano kao zarobljenici. . . I tko je to gledao, tko je za to imao oka kao Crkva katolička, što je uzalud opominjala, taj je mogao vidjeti, kako se u svijetu porušiše vrednote, kako nestade mira i reda davno prije, negoli se to u javnom, napose i u političkom životu dogodilo. I kroz lomljavinu i prasak, što stade raztočenu sgradu mira i reda, ori se divski glas, koji mora prodrieti i u voskom zalivene uši: »Čovječe! Vрати se Bogu, da nadeš opet sebe! Dva su stožera mira, koji nikada ne smiju pasti: B o g i duša pojedinčeva! Jer, sve badava! Na to te upućuje i božićno otajstvo s onim upravo programskim riečima: »Slava B o g u na visini, i na zemlji mir l j u d i m a d o b r e v o l j e ! « Bez Boga i bez duše ne možemo. . . !«

K. Grimm D. I.